

संदर्भसूची

परिशिष्ट -

रंगराव बापू पाटील यांच्या 'लहावर'
कथासंग्रहावरती लिहिलेले वर्तमानपत्रातील लेख

संदर्भसूची

अ.न.	लेखक	
१.	कोतापल्ले नागनाथ	'नवकथाकार शंकर पाटील यांच्या साहित्याचा चिकित्सक अभ्यास' श्याम दयार्णव कोपर्डेकर, इंद्रायणी साहित्य, २७३, शनिवार, पुणे. ४ मार्च, १९८६.
२.	कुलकर्णी वा. ल.	संपादन 'निवडक शंकर पाटील १९८५' सुरेश एजन्सी, पुणे. चौथी आवृत्ती, ऑगस्ट, १९९०.
३.	प्रा. जोग रा. श्री.	'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास' खंड तिसरा, महाराष्ट्र साहित्य परिषद पुणे, दुसरी आवृत्ती, १९७३.
४.	देशपांडे अ. ना.	'प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', भाग तिसरा, व्हीनस प्रकाशन, तपश्चर्या, ३८१ क, शनिवार पेठ पुणे, पहिली आवृत्ती, ऑगस्ट, १९७३.
५.	तुळपुळे शं. गो.	'प्राचीन मराठी गद्य', व्हीनस प्रकाशन, पुणे, दुसरी आवृत्ती, फेब्रुवारी, १९६१.
६.	नसिराबादकर ल. रा.	'प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, सहावी आवृत्ती, १९९७.
७.	निंबाळे शरणकुमार	संपादन : 'मराठी वाङ्मयातील नवीन प्रवाह' मधुराज पब्लिकेशन्स प्रा. ली., २५१क, शनिवार पेठ, पुणे. १५ ऑक्टोबर, १९९३.
८.	पोतदार द. वा.	'मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार' व्हीनस प्रकाशन, पुणे, दुसरी आवृत्ती, डिसेंबर, १९५७.
९.	भोसले द. ता.	'ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन' अनिल मेहता पब्लिसिंग हाऊस, पुणे, प्रथम आवृत्ती, १९८८.

१०. डॉ. मुलाटे वासुदेव 'ग्रामीण कथा स्वरूप आणि विकास'
साहित्य सेवा प्रकाशन, औरंगपुरा, औरंगाबाद.
प्रथमावृत्ती, जानेवारी, १९९२.
११. डॉ. यादव आनंद 'साहित्यांची निर्मिती प्रक्रिया',
मेहता पब्लिसिंग हाऊस, पुणे,
प्रथम आवृत्ती, जानेवारी, १९८९.
१२. डॉ. यादव आनंद 'ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि समस्या',
मेहता पब्लिसिंग हाऊस, पुणे,
तृतीय आवृत्ती, जुलै, १९९३.
१३. डॉ. यादव आनंद 'तिसऱ्या पिढीची ग्रामीण कथा'
यादव बाबा मेहता पब्लिसिंग हाऊस, पुणे,
प्रथम आवृत्ती, ऑगस्ट, १९८१.
१४. डॉ. यादव आनंद 'ग्रामीण साहित्य आणि वास्तव'
मेहता पब्लिसिंग हाऊस, पुणे,
प्रथम आवृत्ती, ६ मे, १९८१.
१५. यादव आनंद 'ग्रामीण साहित्य महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका विशेषांक', कार्यवाह, म.सा.
परिषद, पुणे ३०, डिसेंबर, १९८०.
१६. सोमण अंजली 'मराठी कथेची स्थितीगती'
प्रतिमा प्रकाशन, पुणे,
प्रथमवृत्ती, १९९५.
१७. शेवडे इंदूमती 'मराठी कथा उद्गम आणि विकास',
सोमैय्या प्रकाशन, १०३ सहावा रस्ता, मुंबई,
प्रथमावृत्ती, १९७३.

मनाची पकड

घेणाऱ्या कथा

लहावर : रंगराव बापू पाटील,
प्रकाशक-डॉ. आशा वि. बबळकर,
मनसाहित्य प्रकाशन, २१ बचें स्टीट,
कॅम्प बेंळमाव, पृष्ठे १८१, कि. १७ रु.

लहावर हा रंगराव पाटील यांच्या
शामोण कथांचा संग्रह. व्यंकटेश
माडगुळकर आणि संकर पाटील यांच्या
शामोण कथांची माते सांगणारा. बाताळ
कथा बाबत असताना त्यामधील बटना,
व्यक्तिचित्ते आणि बातावरण यामध्ये
अस्सल शामोण बावनाचे प्रत्येकाची
चित्त उमटलेले बाळवले हा या संग्रहातील
कथांचा विशेष. कुठेही कथा वेदल्या-
भाखी बाटत नाही किवा व्यक्तित्तेला
मुद्दाम निर्माण केल्यासारख्या बाटत
नाहीत. यातील 'गडू' मधोसल शासनाला
घडा शिकवायला गेलेला पण छासरे
पंढरपूरला गेल्यामुळे त्याच्या बावनाचे
बासक्य पळवून आणणारा हावऱ्या,
भाऊबंदकले बासून मळा विकून राधा-
नगरीला जाणारा बाबा, म्हाहाऱ्यासाठी
लहावर आणायला गेलेला पण शानीला
मूलम मोठया कष्टाने मारलेले
लहावर तिला देऊन टाकणारा नाना,
कर्ता मूलया सुनेच्या भाहारी गेल्यामुळे
कष्टाच राबणारा आणि पुढे वेईस ते
अन्न खाणारा बाबा या व अशा अनेक
व्यक्तींच्या व्यया आणि समस्या रंगराव
पाटील यांनी समर्थपणे रंगविल्या आहेत.
खेडेगाबाताळ अमान, दारिद्र्य आणि
परस्पर हेव्याऱ्याम्यान निर्माण झालेले
संचय योचे बर्षान बहुतेक कथांतून होते.
मात्र हे सर्व रंगवताना कृत्रिम किवा
कल्पनारम्य बटनांच्या भाहारी कथा-
कार गेलेला नाही किवा अकारण सहानु-
मती निर्माण करण्याच्या प्रयत्नात भाव-
दिग्गज होऊन काळप्याचे व दुःखाचे प्रद-
र्शन करण्याचा सात्त्विक संसकाने बाळ-
गला नाही. त्यामुळे या कथांतील
दास्तव मनाची पकड घेत.

यातील 'कळस' 'मळा' 'लहावर' 'सय'
'राखण' आणि 'सरशी' या कथा त्यातील
जंदाजदशांमामुळे विशेष उत्सुकताय
पाटतात. रथनेच्या हव्यास न करताही
या कथांतून रचनीतिल्ये बांगले साघऱे
आहे आणि त्या कथांमधोसल बटनांमधोसल
नाटयही परिणामकारक रीतीने व्यक्त
झाले आहे, एते म्हटले तर प्रत्येक कथा
एकेक जंदाजनुभव व्यक्त करते आणि
ती अनुभव बाबकाच्या मनावर ठसा
उमटून जाते.

त्यांच्या कथेतील भावयावृत्ती अमि-
व्यक्ती पण वैशिष्ट्यपूर्ण आहे. शामोण
भागोतील अनुभव शामोण भावेतच
व्यक्त केल्यामुळे कथेतील बातावरण
बटनांना पोषक झाले आहे. 'भतर्दि-
मधोसल धर्मनाचा, खालील नमुना पाहा.

'विषळें घम्मक जन, विषळेंपा जरद
नागिर्णितारुं. येनिर्नातून बाका निघत
होत्या. शळा विरताहीत्या. जन फरी कादून
बेट उभ होती. बापर आणि पांडर इत्या-
यत टापली होती. दुपारच्या फडीवर
एकादबावटळ उमटायचें व टांबरुपा
भडक घुळीचें पणनाला मिडायचें'
अशा स्वरुपाचा बर्षने शामोण जंदाजनाचा
परिसर बाबकाच्या पुढे उभा करतात.
ही बर्षने केवळ बर्षनासाठी येत नाहीत.
ती भाशयाची एकजंदाज होऊन येतात.

रंगराव पाटील यांच्या या कथांनी
मराठी शामोणकथा हिरवोणार डेवण्याचे
ऐतिहासिक कार्य केले आहे. कृत्रिमतेकडे
बळकत्या किस्तेवजा. शामोण कथा
बाबून कटाळलेल्या रतिःकोना 'लहावर'
हा कथासंग्रह निश्चितच दिलासा देईल.

- म. ना. अदर्वत